

İSLAMI DÜŞÜNCENİN GELİŞİMİ

TÜRK-İSLAM DÜŞÜNCE TARİHİ
12 Ekim 2020

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ

Türk Düşünce Tarihinin Evreleri

Türk düşünce tarihi üç dönem altında incelenebilir (Ülken, 2004):

- Payen Türk tefekkürü: Sümer'lerden İslamiyetin kabulüne kadar 4000 yıllık bir dönemi, çeşitli fikir ve inançları kapsamaktadır.
- İslami Türk Tefekkürü: (VIII. -XIX yy) "ümme" düşüncesine dayanır. Ümme devri düşüncesi, teolojik /din devleti anlayışı hakimdir.
- Modern Türk Düşüncesi: Tanzimat sonrasında başlayarak günümüze kadar devam eden dönemdir. Avrupa'da Rönesans ve Aydınlanma düşüncesi ile gelen Avrupa düşüncesi hakimdir. İnanç yerine akla dayanan düşünce biçimi hakimdir. (Teknik bilime dayanır, bilim yöntemine dayanır, yöntem ise kuvvetini felsefeden alır. (Ülken, 2004).

1. İslami Düşüncenin Gelişimi

İslamiyetin Doğuşu ve Yayılışı:

Hz. Muhammed'in 622 senesinde Mekke'den Medine'ye göçü ile birlikte İslamiyet, Arap topraklarında büyük bir değişimi başlatıyordu. Hz. Muhammed, ümmet ve İslamiyet ilkeleri ile Arap Birliğini sağlamayı başarmıştı.

Düşünce tarihinde, Hz. Muhammed ile birlikte yeni bir dönem açılmıştır. Bu dönemin özelliği, «ümmet» fikri temeline dayanıyordu. Ümmet, yeni bir toplum olarak ortaya çıkıyordu. Ahlak, hukuk, dini inanç, ibadet, evlilik, ticareti, şeriata (Dini hukuk) dayalı olacaktı.

Hz. Muhammed, dünyevi iktidar meselesini de çözüme kavuşturarak, yönetimin de nasıl olacağına cevap üreten bir din anlayışını ortaya koyuyordu: Din kardeşliği, kapsayıcı yasa ve gerekirse askeri güç ile bir siyasal iktidar mekanizmasını Arap kabilelerine öneriyordu.

İslamiyet'in Doğuşu

Arap kabileleri «millet» olarak, uluslararası bir kimliğe kavuştu.

İslamiyet, kabile olarak örgütlenmiş bu topluluklar açısından muazzam bir olanak sağlıyordu: Allah ile aracısız bağ, bu toplulukların kendi örgütlenmesi ile devam edebilmelerine, ya da İran örneğindeki gibi iktidarın babadan oğula geçtiği hükümlanlık biçimleri içinde varlıklarını sürdürmelerine olanak sağladı.

Anthony Black, devletçi Roma ve İran İmparatorluklarına başkaldıran İslamiyet'in, devletsiz bir uygulama geliştirdiğini söyler (s. 33).

İslam toplumunda, kabile kimliği anlamlı olmayı sürdürdü. Bu kabile anlayışı, kentleşmiş toplumlarda da siyasal ilişkilerin temelini meydana getirmeye devam etti (s. 33).

Başlangıçta din değiştiren ama Arap olmayan halklar bir Arap Kabilesine, o Arap kabilesinin bendeleri olarak katılmak zorundaydılar. İslamiyet, farklı grupları, onların kendi iç yapılarını yok etmeden, birbirine bağlıyordu.

Kabile toplumunun bazı özellikleri, Ümmet'in belirleyici özellikleri haline dönüştü: Soy, otorite getiriyordu: «Ulema» (din bilginleri) ile önemli sufi makamları ailelere aitti ve kuşaktan kuşağa geçiyordu. Kişi soyunu Hz. Muhammed'e dayandırırca önemli özel bir statü elde ediyordu. Manevi otorite, kişiseldi; kişinin dindarlık ve bilgi gibi kişisel özelliklerinde kaynaklanıyordu.

İslamiyetin Doğuşu

İslamiyet, ümmeti, «adalet» ve «iman» ile birbirine bağlıyordu. Özellikle, «adalet» kaygısı, klan bağlarına üstün gelmek zorundaydı.

Adil olmayan bir davada kendi halkına yardımcı olmak anlamında asabiyye (kavmiyetçilik, grup ruhu) kınanıyordu. Asıl önemli olan şey kabile, ırk veya cinsiyet değil, dindarlıktı.

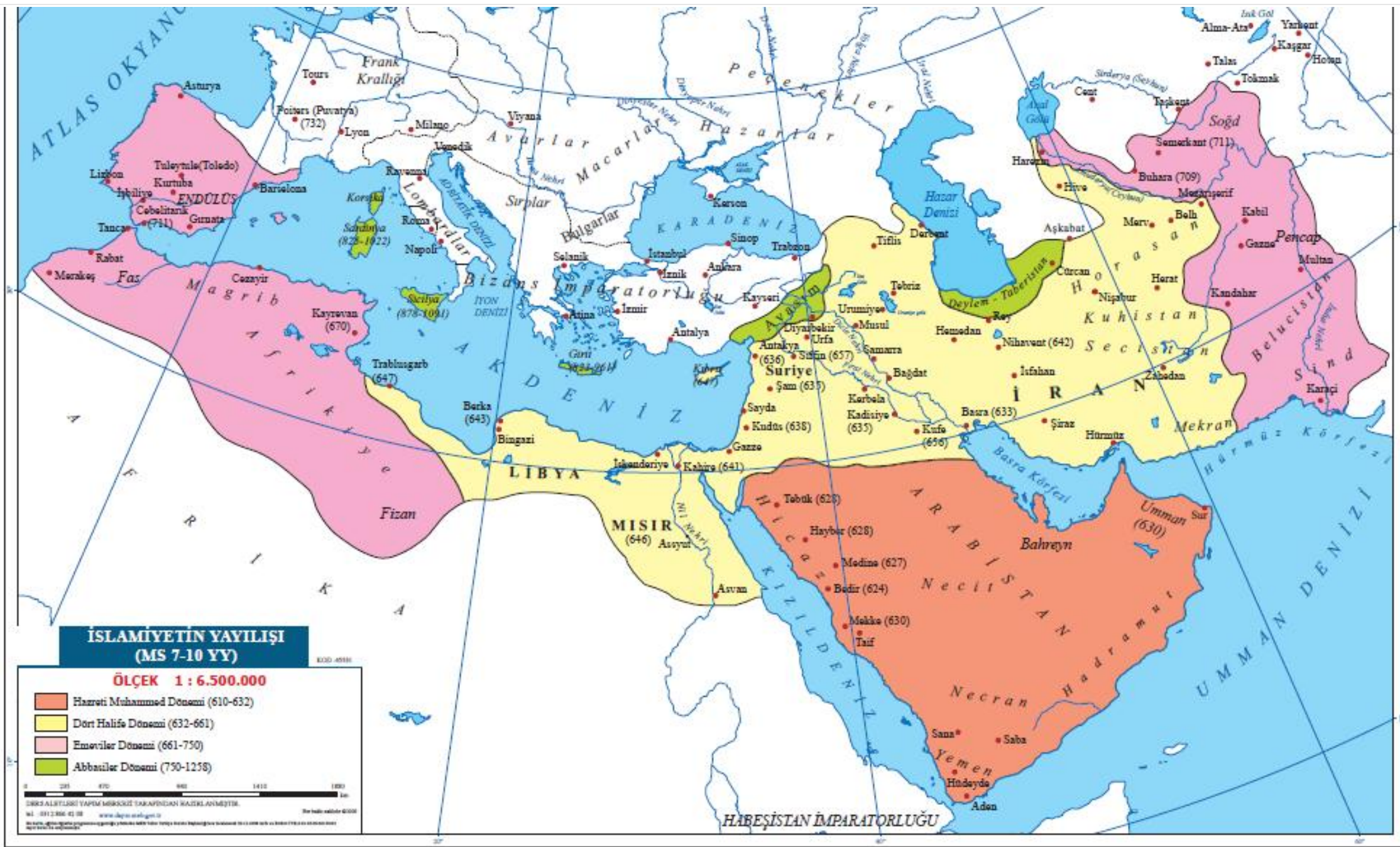
İslamiyet, insanları, güçlü bir aidiyet duygusu ile birbirine bağlarken, onları yabancılardan (gayrimüslimler) ayıran bir toplumsal kimlik veriyordu. İslamiyet'in, gündelik hayatın her alanına dair koyduğu kurallar sayesinde, bireyin hayatında, kabilenin yerini korumakla birlikte, aynı zamanda, kabile adetlerinin yerine kendi adetlerini yerleştiriyordu.

İslamiyetin Doğuşu

İslami kurallara göre oluşturulan Arap toplumu, kentli ve ticaretle uğraşıyordu.

İslam dini, savaşı yüceltirken, bir düzene de sokuyordu. Ganimetin paylaşılması, savaştaki davranışlar vb.

İslam'ın siyasal yapısı, kabile yaşamının içinden çıkan, kabileler arası bir toplumsal düzene aitti. Devlet yerine, dini bir topluluk, ahlaki ve hukuki bir düzen oturtulmak isteniyordu. Şeriat kuralları ve bu bilgiye vakıf karizmatik bireyler ile bu kurallara bağlı hanedanlar yoluyla kurulmuş bir toplumsal düzen sözkonusuydu.

**İSLAMİYETİN YAYILIŞI
(MS 7-10 YY)**

ÖLÇEK 1 : 6.500.000

- Hazreti Muhammed Dönemi (610-632)
- Dört Halife Dönemi (632-661)
- Emeviler Dönemi (661-750)
- Abbasiler Dönemi (750-1258)

0 250 500 750 1000 1250 1500 km

DMK ALTYAPISI YAPIM MİSKÖTÜ TAKAFİDAN HAZIRLANMIŞTIR.
 Mİ : 091 2 886 41 00 www.dmg.gov.tr
 Bu harita, diğer haritalar gibi kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Harita, diğer haritalar gibi kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Harita, diğer haritalar gibi kullanılmak üzere tasarlanmıştır.

HABEŞİSTAN İMPARATORLUĞU

İslam'da Devlet ve Siyaset

Şeriatla, din ve ahlak ile ilgili kurallar dışında, devlet yönetimi ve siyasetle ilgili pek bir şey olmamasına karşın bazı temel kavramlar söz konusudur:

İslamiyet Arap olmayanları da kucaklayan bir «millet» anlayışına sahiptir. İslamiyet, ümmetin kendi iç sorunlarını, barışçı yollarla çözmesi ve inanmayanlara karşı bir cephe oluşturması işlevini yerine getirirken, Kur'an yaymak en önemli mesajıydı.

Hız. Muhammed'in ölümünden sonra, onun vekilinin (halife) kimin olacağı, topluluğa kimin önderlik edeceği temel tartışma alanlarından biriydi. Bununla ilgili bir kural getirilmemişti: «Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin, sizden olan emir sahibine de. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve âhirete gerçekten inanıyorsanız- onu, Allah'a ve peygambere arz edin. Bu, elde edilecek sonuç bakımından hem hayırlıdır hem de en güzeldir.» (Nisa Süresi:59)

İslam'da Devlet ve Siyaset

Hadisler devlet yönetimine ve siyasete dair pek az yön verici bilgi içerir. İnsana dair ayrıntılı ifadelerine rağmen siyasete yer verilmemesi, siyasal yapıyı inşa eden düşüncelerin geliştirilmemesi, siyasal alana dair bir eksiklik olarak değerlendirilebilir mi?

Hz. Muhammed'in bir örgütlenme biçimi oluşturmadan İslam topluluğunu yönetmesi, kendisinden sonraki veraset savaşlarında sorun haline gelir. Hz. Muhammed'ten halifenin nasıl belirleneceği, halifenin İslam toplumundaki konumu, etkileri günümüze uzanan bölünmelere, mezheplere yol açtı ve bunların simgelerini ortaya çıkararak İslam siyasal düşüncesini biçimlendirdi.

İslam'da Devlet ve Siyaset: Veraset Savaşları

Hz. Muhammed, bir halef bırakmamıştı. 632 (Hz. Muhammed'in ölümü) yılından sonra, kimin önder olacağı, kimin Peygamber'in halifesi olacağı sorunu tarihsel tartışmaları beraberinde getirmişti. Ancak halife olarak önce Ebu Bekir, sonra da Ömer seçildi. Daha sonra Osman halife oldu. Osman'ın halifeliği zamanında tartışmalar daha da alevlendi; Osman'ın öldürülmesinden sonra Ali halife yapıldı. Ali'nin halifeliğine yönelik itirazlar, iç savaşın patlak vermesi ile birlikte, İslam dini içerisinde farklı bölünmeleri doğurdu. Bu bölünmeler, temelde «ümme-i kimin yöneteceği ve bu kişinin nasıl seçileceği» sorusuna dayanıyordu. Bu soru, günümüze kadar gelen iki farklı kolun (sünni ve şii) kaynağı olmakla kalmadı, diğer mezheplerin doğuşuna da kaynaklık etti.

Hariciler, savaşın sonucunda kendi imamlarını seçtiler. Emeviler döneminde, birlik yeniden sağlandı.

Emeviler döneminde, Osman ile Ali arasındaki anlaşmazlıkta tarafsız kalan Mutezile ve Osman ile Ali arasındaki anlaşmazlık konusunda karar vermeyi öteleyen Mürcie gibi gruplar, inanç birliğini savundular ve her iki tarafın da sorunu Allah'a bırakması gerektiğini savundular.

Hariciler; İmamlık için akrabalık şartını tamamen bırakıp çok katı ahlak kuralları getirdiler. İmam, herkesten daha adaletli ve dindar olmalı. Bu konularda göstereceği en hafif zayıflık bil derhal görevden alınmasına yol açmalıydı.